

נדמה כי את החלום, אחד האלמנטים המסתוריים ומשתנים ביותר בחיי היום יום שלנו, אנו לוקחים כדבר מובן מאליו. אנו בקושי מקדישים לו מחשבה וניסיונות שחזור; ולא מרבים לשתף את תוכנו או לפענח את משמעותו הנפשית. ולמרות זאת, המושג חלום אינו זר לנו כלל בשפת היום-יום. להפך, כמעט כל פעולה שאנו מבצעים מהרגע בו אנו יוצאים מהמיטה, ועד הרגע בו אנו חוזרים אל הכר, נגועה בחומריו של חלום אינדיבידואלי, אבל מסוג אחר. חלום שעליו אנו כן מרבים לתת את הדעת, ואף לדבר עליו במעין אגביות קודש. הכוונה היא לחלום שאותו אנו רוצים להגשים, למשל "אני חולם להיות זמר מפורסם", או "אני חולמת לקנות בית גדול". באופן אירוני, המילה חלום קיבלה משמעות "טבעית" חדשה בשפת היום-יום שלנו, ובמקום לסמן את החלום הממשי, שנמצא בתוכנו ומופיע מבלי דרישה מדי לילה (היש), הפכה המילה חלום, למסמנת עבורנו את כל הדברים שטרם השגנו, מדי יום בחיינו (האין).

החלום במשמעותו החדשה, נושא קונוטציות שמקורן כמובן בתרבות הצריכה, ובתפישת העולם הקפיטליסטית שבתוכה אנו מתהווים. הערך שלנו כבני אנוש ובני תרבות, כמו הערך של העצמי שלנו, נקשר במונחים של גודל, מעמד, שיא וכיבוש איזו ארץ מובטחת, מבלי לקחת בחשבון את ההליכה במדבר. הפרדוקס הוא, שכל מה שעלול לקרב אותנו להגשמת החלום הוא שברוחנו, התלוי במונחים של חומר וגשמיות, הוא גם המרחיק אותנו מהגשמתו באותה עת. לדאבוננו, גרעינו של החלום מן הסוג הזה, "האידיאלי" כפי שאתייחס אליו מעתה, עשוי מן החומרים הבלתי ניתנים לפדיון בממשי ובגשמי (אחרת לעשירים ביותר עלי אדמות לא היו חלומות). וזאת בניגוד לחלום הממשי, שאותו אנו חולמים בלילה, הניתן להגשמה והמרה במילים.

אם ננסה לתאר במילים את החלום האידיאלי שלנו, לרוב נצייר תמונה סטטית, שגם אם יש בה תנועה, היא למעשה דימוי מת. כזה, המאפשר לנו לקום בבוקר מדי יום וליצוק לתוכו את תכולתנו, להחיות אותו ולהתנגע מחדש על האפשרות למששו. אם כך, לא מדובר באמת באובייקט החומרי שאותו אנו רוצים להשיג (הרכב, הבית או התפקיד הנחשק), אלא התשוקה החזקה שנושאת על גבה את החלום האידיאלי, ושלרוב, אין אנו מסוגלים להכיר בה, לממש אותה במלואה ולעיתים אנו כלל לא מודעים באמת למקורה של תשוקה זו. אם כך, ובניגוד להצהרתי הקודמת, האין הדבר בעצם דומה, בליבתו, לחלום הממשי שאותו אנו חולמים בלילה? תרבות הצריכה והקפיטליזם משרתת את כן, את מנגנון אי-השובע האנושי, כפי שהחלום משרת את מנגנון אי-השובע הנפשי. הקפיטליזם לא המציא, רק השאיל והחליף, ובקפיטליזם כמו בקפיטליזם, יש לכך מחיר.

"שיתגשמו כל חלומותייך", מאחלים לנו האהובים שלנו, כאשר חולפת עוד שנה מיום היוולדנו ומתקרבת עוד שנה, אל יום מותנו. כאילו בפרק הזמן הקצר שיש לנו עלי אדמות, מצווה עלינו להפוך את החלומות שלנו לגשמיים. להפוך את הרוח לחומר ואת המופשט לממשי. אם כך, נדמה כי איחול כה ותיק ונפוץ בתרבות שלנו, טומן בחובו איזה סוד או בינה קדומה לגבי שאלת הקיום ומהות החיים. זה מתחיל כששואלים לראשונה, ילד קטן וחף מפשע: "מה החלום שלך לכשתהיה גדול?" אז מפנה הילד הנבוך, את ראשו אחורנית ומגלה כי מישהו או משהו רודפים אחריו - "רופא?", "עורך-דין?", "שוטר?" לרוב נחלצים ההורים

לעזרת הילד ומציבים בפניו את האפשרויות, תוך שהם מדמיינים את חשבון העובר ושב שלהם, מתנפח ומתרוקן לפי הבעות פניו. ואז כשהילד עונה את תשובתו השואלת, שלרוב לא תואמת את ציפיות ההורים או את מהות שאלתם, נטווה רגע צורם, גם בלב ההורים כמו בלב הילד, שילווה אותו בהמשך דרכו. סביר שבפעם הבאה שישאלו אותו, "מה החלום שלך?" הוא כבר יהיה מיומן דיו, להשיב תשובה מספקת ועל כך, גם יזכה באהדה.

בזיכרון הקולקטיבי התרבותי שלנו, צרובה היטב האמרה: "יש לי חלום" – אותה זעק מרטין לותר קינג בשנת 1963, בכיכר לינקולן שבווישינגטון, בשיא מאבקו למען זכויות הקהילה האפרו-אמריקאית בארה"ב. חלומו היה למגר את הגזענות ולסיים את ההפרדה בין הלבנים לשחורים. בין האדונים למשרתים. מבלי שידע (ואולי דווקא ידע היטב) בזמן שהוא נאם בפאתוס נגוע בעוצמות אלוהיות, במידה מסוימת, כבר החל להגשים אותו, שינה במוצא פיו את ההיסטוריה. החלום של קינג, נצרב בזיכרון הקולקטיבי, ועל כך הוא שילם בחייו. רצח פואטי.

אפשר לתהות מדוע החלום הפוליטי-חברתי של מרטין לותר קינג, כמו דרש את המוות שלו ושל עוד מנהיגים רבים אחרים בהיסטוריה שדרשו שינוי מהותי בסדר החברתי הקיים. אולי עצם הרצח, הוא-הוא הגשמת החלום, הקרבת הקורבן. המחיר על השינוי שכעת, משנחשפה אמת מסוימת, הוא מוכרח לקרות. ואם נחזור לעניין הקפיטליזם, והמנגנון שלפיו החלום בבסיסו לא משתוקק להגשים את עצמו, ניתן לראות בחלומו של מרטין לותר קינג, איום ממשי על הסדר האמריקני הקפיטליסטי, המאפשר לאומה האמריקנית לחיות תחת מעטה האשליה של מדינה חופשית, שוויונית ונאורה אך למעשה, לא מעוניינת להיפטר מן התרמית העצמית המודחקת, והחלוקה הברורה בין משרתים ואדונים, שכן היא משרתת את גלגל השיניים הקפיטליסטי, לפיו יש מעמד מנצל ויש מנוצל.

אין זה חדש, שמגשימי נבואות או חלומות משלמים מחיר. לרוב הם משלמים על כך בגופם. משום שהם הצליחו להביא את גופם אל ההר ההוא, אל הארץ המובטחת, שם לגופם אין יותר תכלית. אנו רואים זאת גם בהקשר של כוכבי תרבות – סלבריטאים, המשמשים רכיב חשוב בתרבות הצריכה, ושבגופם מגשימים את תפקידם החברתי. הם נשטפים בכסף, אהדה ותשומת לב עד שכל אלו מאבדים משמעות. ואז מתחיל החיפוש אחר גבולות רחבים יותר: אלוהול, סמים ובמהרה, הרצון להיפטר מהגוף. מימוש החלום, הגשמת הרוח או אולי הפרת החלום, כרוך בויתור ובסבל לצד העונג שהוא מסב. *La petite mort* כמו שמכנים הצרפתים את האורגזמה, מלמדת אותנו את השיעור הזה על בשרנו, בטקס הפרטי והפומבי ביותר שיש לנו עם עצמנו.

ומה לגבי מקומו של החלום הממשי ביום-יום שלנו? החלום שאותו אנחנו חולמים בלילה וקמים עם רסיו בבוקר? לרוב אין לנו אפילו את המילים לתאר, ממה הוא עשוי, מה קרה בו ומי שתל את החלום הזה בתוכנו. זה כמעט בלתי נתפס, שאין ביום-יום שלנו את היחס המתבקש לפלא המסתורי של החלום. את הסקרנות הטבעית ללמוד את האיבר הבלתי נראה הזה, שאין אנו יודעים עליו דבר.

היעלמותו של החלום הממשי משפת היום-יום שלנו, אולי גם קשור בירידתה של הפסיכואנליזה מ"שורות העם" ואף להתנגדות מלאת היצרים כלפיה (דבר שמעניין לבחון בפני עצמו). הפסיכואנליזה היא הגישה המערבית, הבולטת ביותר ששמה במרכזה את החלום, ורואה בו אלמנט חשוב ומהותי לנפשו של האדם.

אך נדמה שתרבות הצריכה המערבית, ייצרה אינספור תחליפים עוקפי דרך, מהירים ופשוטים יותר לגאולת האדם את עצמו ועל הדרך מחקה את תפקידו של החלום הממשי משפת היום-יום, דחקה אותו לפינה (אולי הדחיקה) והחליפה אותו בערנות מתמדת המתבטאת בחומרנות.

על מנת לבדוק את טענתי, אנסה להשוות את טקס השופינג המענג ומכזב, לטקס חלימת החלום בלילה. טקס, מפני שבשניהם יש שלבים שחוזרים על עצמם וסך כל הפעולות שבו, מסמלות עבורנו דבר גדול יותר מהדבר עצמו – תוכן החלום או הבגד החדש.

תחילה, יש את המעבר ההדרגתי למרחב אחר (כניסה אל הקניון או אל דמדומי השינה) שבו יש נתק מן הזמן ומן המציאות הממשית. המעבר לאזור הדמדומים הזה הוא התשתית ההכרחית לקיום הטקס ואת המעבר אליו אנו עושים באמצעות שוטטות. ההליכה על גבי בלטות מבריקות, שמהדהדות את האור מן התקרה אל העיניים שלנו, קצב הצעדים הקבוע של רגלינו, מבחר הריחות המבשמים את אפינו וכמו מאלחשים את הגוף והתודעה. כמובן, שההליכה מלווה בהתרגשות ועוררות - חיפוש. כך גם ההירדמות, ההסתגלות שלנו לחושך, לרעשי הרקע מן הרחוב או לנשימות של בן או בת הזוג שלצידנו, לצד המחשבות הצלולות שיש בהן איכות ייחודית, כשהן מופיעות רגע לפני ההירדמות שלנו.

לאחר מכן, אנחנו נכנסים לחנות מסוימת, שדבר כלשהו בה, תפס את עינינו. אנו נכנסים לפעולה. כשנפגוש באחר, המוכר/ת בחנות בדרך כלל, נהיה חייבים לתפוס איזו עמדה מולם: בין אם נבחר בעמדה של חיפוש מהורהר ועצמאי בין פריטי החנות, ובין אם נבחר בחיפוש ממוקד מטרה ונחליט לרתום אליו את המוכרים. נתייחס אליהם כאל מטרד, כאיום, או כאל חברינו הטובים ביותר. כך גם בחלום, למרות שאין אנו מבינים כיצד הגענו לכאן או מדוע, אנו נמצאים מרגע כניסתנו בתוך מרחב חדש לחלוטין, הדורש מאיתנו פעולה שיש בה עמדה כלפי הסיטואציה בחלום, ויש בה חוקים מסוימים שברורים לנו אך אין אנו יודעים אותן. רק תוך כדי פעולה, והקשבה לעצמנו, אנו מגלים מה הדבר אותו אנו רוצים להשיג בחלום.

לאחר מכן, במקרה הטוב אחרי כמה דקות, אנו מתקבעים על פריט לבוש מזווית העין, מרחוק. היד והעין שלנו ממקדות את כל התשוקה שלנו כלפיו, ועד שאנו מגיעים אליו, כלל הפנטזיות מתנקזות לתוך הפריט התמים הזה ומתממשות בו יחד: נעל העקב, חזיית התחרה, או המעיל המחויט. בחלום הממשי, נוכל להקביל את הרגע המתוח הזה, לסיטואציה של מאבק נפשי, התהוות של פעולה או מצוקה. רגע של בין לבין. לרוב יש איום או פיתוי, ואנו נדרשים להחליט אם לממש אותו או להיחלץ ממנו. בכל מקרה, ברגע הזה, הן בטקס השופינג והן בחלום, יש עוצמות גבוהות של סיפוק לצד אימה, עדינים וסבוכים כמו חזיית התחרה.

לאחר מכן, מגיע שלב המדידות, שלב מימוש (מדומה) שאותו אנו כה אוהבים ומצפים לו. אנחנו נכנסים לתא פרטי, קטן, שלעיתים האור בו מעומעם. מעין אחורי הקלעים של ההופעה שלנו. לרוב זהו רגע אינטימי וכן להפליא – אנו מתפשטים מול המראה וחוקרים כמו ילדים את הפגמים שלנו ואת היופי שלנו, ממבנה הגוף ועד השערות הקטנות על הפנים. אנחנו אוהבים ושונאים את עצמנו – ולמרות כל זאת, זהו רגע של מנוחה שאין כמותו. רגע שבו אנו יושבים ונחים, רגע לפני שיוצאים שוב אל הבמה.

אחר כך, אנו מודדים את פריט הלבוש, כשלפעמים אנו נאבקים בצפיפות הקירות ומקווים, לצאת החוצה מן התא, אל המראה הגדולה שבחוץ ולהיות מופתעים. למצוא את עצמנו זרים לעצמנו, טובים יותר משהיינו בפנים. את השלב הזה, אולי אפשר להקביל לשלב ההיזכרות בחלום, שיש בו מן הבדידות והאינטימיות הטובים ביותר. אנו יודעים משהו על עצמנו, ורק אנו היחידים בעולם שנוכל להיות שם בתא הזה, בחלום הזה. גם בהיזכרות אנו נאבקים בין קירות הזיכרון, הבדיה והמציאות כשם שגופנו נאבק בתא המדידה.

אבל הרגע שמול המראה, הוא רגע מכונן. לרוב, אנו מאוכזבים ממנו, על אף שאנו אוהבים עד מאד את מה שאנו רואים (במקרה ההפוך, אם אין אנו אוהבים את מה שראינו, יש בזה אכזבה אך גם הקלה). זה הרגע שבו אנו מבינים שאנחנו עומדים לשלם על כך מחיר עבור התדמית. אז אנו מסתכלים בתווית הקניה, ומודדים כמה שווה לנו הדימוי ההוא, התשוקה היא שכבר מימשנו למול המראה. מה שבטוח, אנו חייבים את האחר להיות לנו עד על מנת להכיר ברגע הזה כמימוש, אז אנו קוראים למוכרת כדי לשאול את דעתה. דעת הקהל. בחלום, באופן ביזארי ומעניין, אנו הקהל של עצמנו, אנו השחקנים, הבימאים, העורכים ולבסוף, בהליך הפענוח גם המבקרים. אנחנו ניגשים אל החלום מבחוץ, כמו אדם זר שצופה בהצגה בפעם הראשונה ומבקש להבין מה הסיפור הזה מלמדו. למה התכוון המשורר?

בסיום הטקס, בו אנו יוצאים מן הקניון, בין אם קנינו את הבגד ובין אם לאו, אנו חווים מעין קתרטזיס. כך גם לאחר התעוררות והיזכרות בחלום. אנו מבינים שחוונו משהו עמוק, שכדי להבין אותו, או כדי שיספר לנו דבר מה על עצמנו, עלינו להביט ממושכות בפריט שקנינו או במסע שלנו בקניון, כמו לפענח את החלום. אם באמת נעשתה בתרבות שלנו, החלפה בין תפקידו של החלום הממשי, מהאינדיבידואל ועד לחברה כולה, לבין תפקידו של החלום האידיאלי הצרכני, שדרכו אנו חווים את עצמנו – האם מהווה החלום הממשי **איום** על תרבות הצריכה? מה היה קורה אילו היה ניתן מקום רב יותר, ומשמעותי יותר לחלומות שלנו בשפת היום-יום. הכוונה היא, לא בהכרח שהיינו כולנו נוהרים בהמונינו אל ספת הפסיכואנליטיקאי, או יושבים בבתי קפה ומפענחים חלומות, אלא אם היינו מדברים על החלומות שלנו יותר בינינו לבין עצמנו, ומבינים את החשיבות שלהם? אולי היינו שבעים יותר, נכונים להכיר באי-השובע שלנו. מה שבטוח, היינו חוסכים כמה אלפי שקלים בחיינו, שכן, בסופו של דבר, הקניות התכופות שלנו וההצטיידות החומרית אל עבר פסגת החלום האידיאלי, הן-הן מימוש, רציחתו והולדתו מחדש – מעגל בלתי נגמר, ממש כפי שמאפשר לנו החלום לעשות בכל לילה, ולחלום בכל אופן, זה בחינם. (בינתיים).